



## Етим Эмин

Чехи шаир ва камалэгъли, лезги ва Дагъустандин литературайрин XIX асирдин машгъур классик Етим Эмин (Севзиханан хва Мегъамед-Эмин) 1838-йисуз Куьре округдин Ялцугъ хуьре дидедиз хъана. Гележегдин шаирдин буба Севзихан, Цилингрин хуьряй куьч хъана, ина къази тир. Мегъамед-Эмина сифте вичин бубадивай клел-кхьин чирна, ахпа Къеанрин, Алкъвадрин ва Вини Ярагърин медресайра чирвилер къачуна. Адакай лезги, араб, фарс ва туьрк члаларал савадлу и члаларал вичин эсерар теснифзавай зари хъана. Буба къейила, адан къуллугъ жемятди жегъил Мегъамед-Эминал тапшурмишна.

Етим Эмин умун къилихрин, рикl ачух, чарадан дердиникай хабар къадай инсан тир. Къазивал ийидай йисара ада датлана гъахълувилин тереф хвена. Шаирдин кагъазрай аквазвайвал, ада къунши хуьрерин къазийривайни кесиб инсанрин дердияр туьклуьрун тlалабна.

Сифте члаларилай башламишна, Етим Эмин халкъдин арада машгъур хъана: адан гъар са шиир ("Билбил", "Туьквезбан", "Гуьзел яр" ва мсб.) сиверай-сивериз, дафтаррай дафтарриз фена, чклана. Гъахъсузвилери агъавалзавай дуьньяда шаир гележегдикай умуд хкатна амуькнач. Адаз зулумкарри кесибриз ийизвай гужарин эхир къведайди чизвай: "Пачагъдин клеви зулум са къуз вичиз жеда къалум", - лагъана шаирди "1877-йисан бунтариз" шиирда.

Етим Эмина вичин эсерра хайи халкъдин жуьреба-жуьре къатарин векилрин къаматар теснифна, абурун мурад-метлеб, фикир-фагъум ва къилихар къалурна. Муьгъуьббатдикай ва дагъви дишегълидикай лап гуьзел жавагъирар кхъена. Ам вичел чан аламаз милли шаирдиз элкъвена.

Етим Эмин 1884-йисуз яргъал члугур залан азардик кечмиш хъана. Ам Ялцугърин сурара кучукнава.

Лезги ва Дагъустандин литературайрин классик Етим Эминан эсерар чи республикадин халкъарин ва урус члалариз таржума авунва, абур милли мектебра, педколледжра ва университетра чирзава, композиторри музыкадал зцигнава, артистри сегънедилай лугъузва.

Ялцугъар куьч хъанвай арандин цийи хуьруьз 1998-йисуз "Эмин-хуьр" тlвар гана, 1999-йисуз ана шаирдиз художник-скульптор Гь.Гъейбетова яратмишнавай гуьмбет эцигна.



Группа ученых и поэтов Дагестана. Стоит: слева первый - Гасан Алкадари, третий - Етим Эмиш.  
г. Дербент, 1874г.

Етим Эминан 170 йил



1836-1906

Самур



Иллюстрированный биографический  
и документальный сборник

Издательство «Самур»  
Душанбе, 2006 г.





Երվանդ  
Դավիթ



## *Гъарай, эллер*

Гъарай, эллер, пис ксариз,  
Ажеб дуьнья хъанавачни!  
Дугъри ксар дуьньядикай  
ХупІ гуьгъуьлар ханавачни!

Лагъайла, яаз къилиз сирих,  
Ахпа жех дуьньядихъ къаних,  
Фагъирд балкІан ийиз чуьнуьх.  
Квез маса гъайван амачни?

Залумдин нефес хупІ екеда;  
Шумуд гъарай гваз хкведа,  
Тарашна, лугъуз, уьлкведа, -  
ХупІ гъарай-афгъан авачни.

Чал алайди вуч къаза я?  
ХупІ дарман тежер суза я!  
Им чІехи касдиз арза я.  
Агакъуниз фарман<sup>35</sup> авачни?

Тахсир вуч хъуй, Эмин икІ куз?  
Гъар вахтунда кІвалер атІуз,  
Гъиле къуна «зав гвач» лугъуз,  
ХупІ кесибар канавачни!

## Заз сабур гуз...

Заз сабур гуз, вун ккуъз жеда лугъурбур:  
Бес ишедай кар хъайи кас шедачни?  
Эй, вилериз ашкъидин дерт такурбур,  
Дуьньядал бейгъал хъайи кас шедачни?

Жув хъайила кІан хъунухъин савдада,  
Гъатна иблис зинни ярдин арада,  
Алцуарарна ам са юкъуз ччарада,  
Тухудай вахтар хъайи кас шедачни?

Гафар-чІалар гъатна халкъдин сивера,  
Югъ-къандавай жувни гъатна кІевера,  
Са садан тІвар къаз кІамай къван эвера,  
Чуькъни тийир дустар хъайи кас шедачни?

Йифди-югъди гъарая – садазни къвеч ван.  
Жегъил уьмуьр фена гъиляй зи жаван<sup>58</sup>,  
Яр ччарадаз, бедлем<sup>59</sup> хъайла тІваржуван,  
Лагъ куьне, – рикІ тІар хъайи кас шедачни?

ТІушунна бахт лап кІеви тир ахвари,  
Ччил къежирна вилерай тай<sup>60</sup> накъвари,  
КутІунна далудал мягъкем халкъари,  
Хажалатдин ппар хъайи кас шедачни?

Ччан месе гъатна, къвалав къвер<sup>61</sup> яр авач.  
Гъич са межлисдани жуван тІвар авач.  
Яр къвалав гваз, сугъбет жери кар авач.  
Ихътин агъузар хъайи кас шедачни?

ТІебиатди вучиз заз и тІал гана?  
Ярар-дустар физ виликай къвал гана...  
Гида хуьрйай экъечІдани, кІвал гана?  
Гегъенш ччилер дар хъайи кас шедачни?

Уьмуьрда гъич са жегъилвал такунал,  
Хажалатар хъун сад садан далудал;  
Гъмишанда жуван къилел, чурудал  
Рехи тир чІарар хъайи кас шедачни?

Амна, гуьзел, килиг тІун вун атана.  
Садлагъана рикІин мурад атІана.

<sup>58</sup> Жаван – жегъил.

<sup>59</sup> Бедлем – тІвар баябур хъун.

<sup>60</sup> Тай – атай.

<sup>61</sup> Къвер – къвер.



Дустуни ваз са ажайиб<sup>62</sup>.  
Савкъат ракъайна<sup>63</sup>,  
Вич захъ галаз даим, эбед<sup>64</sup>  
Дуст я лагъана.

Шак авач гъич зи шадвилиз,  
Ччил-цав ацІана.  
Са нече-мин<sup>65</sup> душманрин  
Гуьгуьулар хъана.

Яз емиш я, чир хъана заз  
Я ич ятІа, чуьхвер ятІа,  
Гъар акурда вичин тегъер  
Хиялди атІана.

Белки, чазжеч, гъич ачунач  
Икъван гагъди чи уьлкведа,  
Я Шекида<sup>66</sup>, я Ширванда<sup>67</sup>,  
Я Хизрида, я Нуьгведа<sup>68</sup>.  
Белки, гъич жеч ихътин емиш.  
Тифлис, Темир-Хан-Шуьреда.

Ич-чуьхвердин адет ава,  
Къарпуздилаьни екеда.  
Гъар садаз ам ибрет хъана,  
Ам гъикІ атІана.

Эй ребби, зи гуьгуьуьл шад я:  
Зерре заз гъам, хифет авач,  
Дустунин дуствилелай хуш  
Дуьньяда мад нямет авач.

Гъич шак авач, хиял мийир,  
Адалай еке девлет авач.  
Ляли-агъмердилаь гзаф  
Багъа я ам, къимет авач.

Дустунин исми<sup>69</sup> мубарак,

<sup>62</sup> Ажайиб – инал гуьзел.

<sup>63</sup> Маса вариантда гъар къве цIарцIин эхирда «сулжалал» гаф ава.

<sup>64</sup> Даим, эбед - гъамиша.

<sup>65</sup> Нече-мин – са шумуд агъзур.

<sup>66</sup> Шеки – Азербайжандин шегъер.

<sup>67</sup> Ширван – азерабйжанда виликдай ханлух.

<sup>68</sup> Хизри, Нуьгвед – Азербайджанда хъсан сминшар жедай хуьрер. Хизридиз лезгийри Яргунарни лугъуда.

## Туькезбан

Гъайиф тушни вун эцигиз ччилерал,  
Ширин вирт я, хуш нямет я, Туькезбан.  
Хаму кард хъиз хвена кІандай гъилерал,  
Вун жгъайдаз хупІ девлет я, Туькезбан.

Вун жгъайдаз гъич ви къадар чизавач,  
Зар-зибада<sup>13</sup> гъамиша вун хуъзавач.  
Бес за гъикІда, вун рикІелай физавач,  
Зав гвайди ви гъам-хифет я, Туькезбан.

Гимишдин пул дуъзмишна я яхада,  
Ви ширин мез шад билбил хъиз рахада.  
Агъузвалмир тай-туьшерин арада,  
За ваз ийирди минет я, Туькезбан.

Гъар пакамаз экъечІай са рагъ я вун,  
Гъилел кудаь, нур гудай чирагъ<sup>14</sup> я вун.  
Гъар са ширин емиш авай багъ я вун,  
Эминав гвайди ви дерт я, Туькезбан.

## Бахтсузвал

Гъич са касни бахтикъара тахъуй, гъей!  
ХъайитІа, жуван мезни жував дуъз жедач.  
Хилаф ятІа<sup>57</sup>, ни кІантІани лугъуй, гъей!  
РикІин ситкъи мецивай лугъуз жедач.

ЛагъайтІани, агъур жед на лагъайди,  
Гъахъ паталди лугъурди хъуй авайди,  
Гъикъван дугъри жаваб хъуй вун рахайди,  
Гъахъняй жувавайни сабур хуъз жедач.

Хзанни ви гъарма са хиял жеди,  
Гъарма садан, гъарма санихъ ял жеди,  
Ширин къве гаф рахун къалмакъал жеди,  
Аялни вавай рекъиз гъиз жедач.

Маса касдал ви кар гъалтай береди,  
Шихин ери къадач атІлас, дереди.  
РикІ ваз аквач, – винелай ваз хъуьреди:  
Дустни душман гъим ятІани чир жедач.

Ви мукъвади валай хаин рахади.  
Ширин шуьрбет, гъам агъу хъиз аквади,  
Хийир тир карни ва хъел хъиз аквади;  
Къизиларни къарапулдай гуз жедач.

Пехъни, чІагъни, керекуълни вал къведи;  
Ви миресни акъраб хъана вал къведи,  
Ви веледни ви шийирда къекъведи,  
Хъсанвилини къадри фагъумиз жедач.

Фекъир Эмин дерт авачиз рахачир,  
Ачух дуьнья икъван дардиз аквачир;  
Уьмуьр са затІни туш хъи бахт авачир!

---

<sup>54</sup> Агъри-вачир – азар авачир.

<sup>55</sup> Ери-вачир – ери авачир.

<sup>56</sup> Багъри-вачир – багъри авачир – мукъва-къилияр авачир.

<sup>57</sup> Хилаф ятІа – ина ттаб ятІа.

Бахтикъара –бахтсуз – несчастный ;  
халиф – таб , алдатмишун – ложь;  
сидкьи –садикъ – михьи рик1яй тир,  
искренний ; агъурзалан – обидный,  
оскорбительный; береди –вахтунда-в  
то время; ших- хунун парча;дере,диба  
– багъа парча ;акъраб- скорпион;  
шийир-хажалат , гъам ,беда,горе ;  
къадри – къадир-менфят, хийир ;  
къадир –умение ценить